

Зайнятість сільського населення України як умова ефективного відтворення кадрового потенціалу аграрного сектора

В. КАРПЕНКО

Харківський національний аграрний університет ім. В. В. Докучаєва

У статті виявлено причини низького рівня зайнятості сільського населення України, запропоновано заходи з його підвищення.

В статье выявлены причины низкого уровня занятости сельского населения Украины, вынесены предложения по его повышению.

In the article the reasons of low employment level of people who live in villages are revealed, improvement measure are taken.

Ключові слова: зайнятість, працевлаштування, ринок праці, фонд зайнятості, допомога по безробіттю, демографія, валова продукція, мінімальна оплата праці, неформальний сектор, міграція, пошук роботи.

Відповідно до ринкової перебудови економіки України, роздержавлення і приватизації землі та майна відбувалась реструктуризація зайнятості в аграрному секторі. Високі темпи вивільнення працівників із сільгоспдприємств та різке зниження попиту на робочу силу у містах, які завжди поглинали необмежену кількість сільських мігрантів, спричинили поширення серед сільського населення безробіття. В самій меті започаткованої у 90-х роках аграрної реформи — підвищення ефективності аграрного виробництва — вбачається необхідність оптимізації, а точніше скорочення чисельності зайнятих у галузі як важливого чинника зменшення виробничих затрат. Наслідками непродуманих перетворень є масова незайнятість сільського населення, бідність, апатія.

Дослідженню аспектів зайнятості населення присвятили свої наукові праці О. М. Бородіна, П. Ю. Буряк, В. С. Дієсперов, Н. В. Єфимова, Н. П. Кудріна, С. Д. Лучик, В. Є. Романова, А. С. Семенов, А. І. Уланчук. Три моделі державної політики зайнятості пропонує виділити П. Ю. Буряк: перша — європейська модель, яка передбачає скорочення чисельності зайнятих за підвищення продуктивності праці. Така політика передбачає масштабну систему допомог для великої кількості безробітних. Друга — скандинавська модель — забезпечення майже повної зайнятості шляхом створення робочих

місць у державному секторі із середніми умовами оплати праці. Така політика розрахована здебільшого на державні кошти, за дефіциту яких відбувається спад виробництва і зростання незайнятості. Третя — американська модель — орієнтується на створення робочих місць, що не характеризуються високою продуктивністю, для значної частини населення. За такого підходу безробіття зменшується, але збільшується чисельність населення з низькими доходами¹. У нашій країні поєднуються риси американської та європейської (але без ефективної системи допомог) моделей.

Державна політика зайнятості передбачає адаптацію різних категорій незайнятого населення до вимог ринку праці та соціальний захист безробітних. Зарубіжний досвід свідчить про різні підходи окремих країн щодо розподілу коштів на активні й пасивні заходи політики зайнятості. Наприклад, у Франції, Німеччині, Англії переважають витрати на підтримання рівня доходів населення. Так, у Франції частка витрат на активні (створення додаткових і нових робочих місць) і пасивні (виплата допомоги у зв'язку з безробіттям) заходи дорівнює відповідно 28,4 і 71,6%, в Англії — 29,1 і 70,9%, у Німеччині — 44,1 і 55,9%. Протилежні пропорції розподілу витрат у Швеції — 67,6 та 32,4%².

Кожна держава прагне сформувати ефективну систему соціального страхування на випадок безробіття, насамперед через функціонування відповід-

¹ Буряк П. Ю. та ін. Економіка праці й соціально-економічні відносини: навч. посіб. / П. Ю. Буряк, Б. А. Карпінський, М. І. Григор'єва. — К.: ЦНТ, 2004. — 440 с.

² Завіновська Г. Т. Економіка праці: навч. посіб. / Г. Т. Завіновська. — К.: КНЕУ, 2006. — 300 с.

Таблиця 1

Розміри відрахувань у фонди соціального страхування на випадок безробіття в деяких країнах світу*

Країни	Розмір відрахувань до фонду страхування на випадок безробіття	У тому числі відрахування	
		по підприємствах (у % до ФОП)	по працівниках (у % до зарплати)
Франція	8,43	5,13	3,3
Канада	7,03	4,13	2,9
Німеччина	6,5	3,25	3,25
США	6,2	6,20	0
Австрія	6,0	3,0	3,0
Нідерланди	7,25	5,05	2,2
Іспанія	7,8	6,20	1,6
Швеція	5,42	5,42	0
Італія	4,41	4,41	0
Японія	1,15	0,75	0,4
Україна	3,0	2,5	0,5

* Джерело: власні дослідження автора.

них фондів. Фонд страхування на випадок безробіття формується за рахунок внесків підприємств та громадян. Як видно з табл. 1, в Україні найменший відсоток відрахувань на такі цілі. Зрозуміло, що більший розмір внесків формує основу для більших видатків, але одночасно загострює необхідність ефективного їх спрямування.

За рахунок коштів фонду загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття фінансуються такі заходи соціального захисту у разі безробіття: виплата допомоги по безробіттю, у тому числі одноразова її виплата для організації підприємницької діяльності безробітними; матеріальна допомога у період професійної підготовки та підвищення кваліфікації безробітного (зокрема, у 2008 та 2009 роках професійне навчання за допомогою центру зайнятості пройшли відповідно 245,2 та 157,1 тис. осіб); разова матеріальна допомога безробітному та непрацевдатним особам, які перебувають на його утриманні; сприяння у працевлаштуванні, у тому числі шляхом надання роботодавцям дотацій і фінансування організації оплачуваних громадських робіт для безробітних (зокрема, у 2008 та 2009 роках у таких роботах взяли участь відповідно 428,5 та 240,9 тис. осіб); допомога по частковому безробіттю³.

Стосовно стратегічних державних документів, що визначають політику щодо розвитку аграрного сек-

тора взагалі та сільської зайнятості зокрема, то в Державній цільовій програмі розвитку українського села на період до 2015 р. передбачено «створення додаткових робочих місць через стимулювання розвитку підприємництва, здійснення заходів щодо розміщення підприємств легкої, харчової, інших галузей промисловості, сервісних організацій в сільській місцевості»⁴.

Очікуючи загалом позитивних результатів реалізації наведених вище положень, підкреслимо, що світова фінансово-економічна криза, яка поширилась і на Україну, зумовила загострення ситуації на ринку праці, спричинивши падіння рівня оплати праці, несвоєчасну її виплату, безробіття, інфляцію.

Рівень економічної активності та рівень зайнятості сільського населення України за останні десять років були вищі за такі показники по міських поселеннях (табл. 2). Це пояснюється зростанням рівня зайнятості селян в особистих господарствах. Більша довіра селян до служби зайнятості у питанні працевлаштування зумовлює вищий рівень зареєстрованого сільського безробіття. Одночасно за наявності земельної ділянки селяни позбавлені права на отримання допомоги по безробіттю. Враховуючи, що не всі ділянки придатні до товарного виробництва, ми негативно оцінюємо наслідки згаданого положення. Показник потреби в робочій силі порівняно з 2005 р. знизився у 2009 р. майже втричі, що по-

³ Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 р. № 803-ХІІ (зі змін. і доп.) // Відомості Верховної Ради України, 1991. — № 14. — С. 170.

⁴ Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року. Постанова КМУ від 19.09.2007 р. № 1158 // Офіційний вісник України. — № 73. — 2007. — С. 9.

Таблиця 2

Динаміка показників ринку праці по Україні*

Показники	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2009 р.
1. Рівень економічної активності населення у віці 15–70 років, %	63,2	62,2	63,3	63,3
у т.ч.: міські поселення, %	63,9	61,3	62,4	61,8
сільська місцевість, %	61,5	64,1	65,6	67,1
2. Рівень зайнятості населення у віці 15–70 років, %	55,8	57,7	59,3	57,7
у т.ч.: міські поселення, %	55,1	56,5	58,2	55,8
сільська місцевість, %	57,3	60,5	61,8	62,2
3. Рівень безробіття населення у віці 15–70 років (за методикою МОП), %	11,6	7,2	6,4	8,8
у т.ч.: міські поселення, %	13,7	7,8	6,7	9,6
сільська місцевість, %	6,7	5,7	5,7	7,2
4. Рівень зареєстрованого безробіття населення працездатного віку, %	5,6	4,4	2,9	3,4
у т.ч.: міські поселення, %	6,0	3,2	2,0	2,9
сільська місцевість, %	4,5	7,1	5,0	4,7
5. Кількість незайнятих громадян, які перебували на обліку в державній службі зайнятості впродовж року, тис. осіб	1155,2	881,5	844,9	531,6
з них працевлаштовано, тис. осіб	597,0	1049,8	1084,0	702,7
в т.ч. по галузі сільського господарства, %	x	17,3	18,8	21,8
6. Рівень працевлаштування, %	21,8	36,4	43,3	32,8
7. Потреба в робочій силі, тис. осіб	68,2	186,6	91,1	65,8
8. Навантаження незайнятого населення на 1 вакансію, осіб	17	5	10	8
9. Населення працездатного віку, яке зневірилось у пошуках роботи, тис. осіб	611,9	279,6	143,2	187,4
у т.ч.: міські поселення, тис. осіб	370,1	161,0	67,0	108,3
сільська місцевість, тис. осіб	241,8	118,6	76,2	79,1
10. Середній рівень допомоги по безробіттю, грн	59,39	192,89	571,07	655,5
у т.ч. до законодавчо встановленого рівня мінімальної зарплати, %	50,3	58,1	94,4	88,1
11. Середня тривалість зареєстрованого безробіття, міс.	11	6	4	5

*Розраховано за даними: *Економічна активність населення України: стат. зб. за 2009 рік.* — К., 2010.

яснюється світовою економічною кризою та заміщенням праці капіталом. Позитивним моментом є зростання розміру допомоги по безробіттю, яка тепер складає 88% мінімального рівня оплати праці, та скорочення вдвічі порівняно з 2000 р. тривалості зареєстрованого безробіття. Показник навантаження незайнятого населення на одну вакансію в середньому по країні у 2009 р. порівняно з 2000 р. знизився вдвічі, але залишається високим — 8 осіб.

Аналізуючи рівень зареєстрованого безробіття в країнах СНД (табл. 3), бачимо, що у 2009 р. цей показник був майже однаковим в Україні, Киргизстані, Молдові та Росії. Проте тенденції зміни були різними — в перших двох країнах рівень безробіття знизився, в останніх — підвищився.

Порівнюючи динаміку рівня зайнятості населення України та деяких країн ЄС за останнє десятиріччя, бачимо позитивні тенденції його зростання —

по Україні навіть більшими темпами, ніж у середньому по країнах ЄС (табл. 4).

В процесі реформування сільгоспідприємств рівень зайнятості сільського населення України навіть дещо збільшився (табл. 5), що пояснюється змінами у внутрішньогалузевій структурі зайнятості сільського населення — перерозподілом зайнятих з підприємств у сектор особистих селянських господарств. З одного боку, це дозволило запобігти масовому безробіттю на селі, а з другого — затримало відновлення потенціалу сільського господарства. На сучасному етапі рівень зайнятості сільської молоді у віці 25–34 роки скорочується, а рівень зайнятості населення старше 50 років, та навіть старше працездатного віку, зростає, причому надто швидкими темпами, що свідчить про загальне старіння сільського населення.

За останні 10 років чисельність найманих працівників підприємств по країні зменшилась на 22%, по

Таблиця 3

**Динаміка рівня зареєстрованого безробіття у країнах СНД
(у % до економічно активного населення, на кінець року) ***

Країни СНД	2000 р.	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	Збільшення (+) або зменшення (-) відсоткових пунктів
Україна	5,5	4,3	3,1	4,1	2,6	-2,9
Азербайджан	1,2	1,4	1,2	1,0	1,0	-0,2
Білорусь	2,1	1,5	1,0	0,8	0,9	-1,2
Вірменія	10,7	7,6	6,6	6,3	7,1	-3,6
Казахстан	3,7	1,2	0,7	0,6	0,6	-3,1
Киргизстан	3,1	3,3	3,3	2,9	2,6	-0,5
Молдова	1,8	1,5	1,4	1,3	2,8	+1,0
Росія	1,4	2,5	2,0	2,0	2,8	+1,4
Таджикистан	2,6	2,1	2,6	2,0	2,2	-0,4

* Джерело: Економічна активність населення України: стат. зб. за 2009 рік. — К., 2010.

Таблиця 4

**Динаміка рівня зайнятості населення в Україні та деяких країнах Європейського Союзу
(у % до всього населення віком 15–70 років) ****

	Україна	ЄС (27 країн)	Греція	Данія	Італія	Литва	Німеччина	Польща	Британія	Франція	Нідерланди
2000	55,8	51,4	46,4	62,6	42,9	50,7	52,9	47,5	58,5	50,0	61,8
2005	57,7	51,9	48,0	62,5	45,3	51,9	52,3	45,2	59,3	51,4	61,9
2009	57,7	52,5	48,7	61,5	44,9	49,8	55,3	50,4	57,9	51,7	64,5
Збільшення (+) або зменшення (-) відсоткових пунктів	+1,9	+1,1	+2,3	-1,1	+2,0	-0,9	+2,4	+2,9	-0,6	+1,7	+2,7

** Розраховано за даними: Електронний ресурс. — Режим доступу: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>.

Таблиця 5

Рівні зайнятості сільського населення України (у % до населення відповідної вікової групи) ***

Роки	Зайнятість сільського населення у віці 15–70 років	У т.ч. за віковими групами							Старше працездатного віку
		15–24	25–29	30–34	35–39	40–49	50–59	60–70	
2000	57,3	36,8	74,8	77,8	81,0	80,9	60,3	24,7	26,5
2005	60,5	40,4	72,4	76,4	78,4	79,1	65,1	35,9	37,5
2009	62,2	42,1	70,8	76,1	79,6	78,0	66,2	40,1	43,0

*** Джерело: Економічна активність населення України: стат. зб. за 2009 рік. — К., 2010.

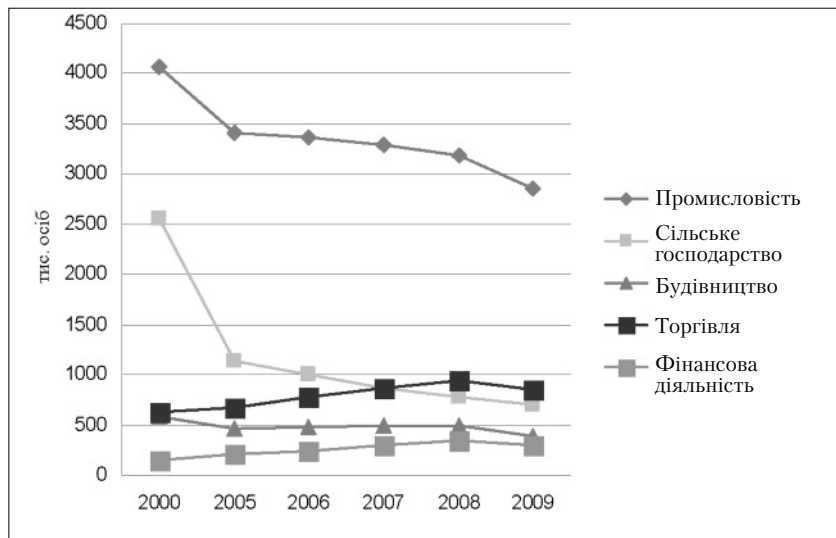

Рис. Динаміка середньооблікової кількості найманих працівників підприємств, організацій за деякими видами економічної діяльності*

* Джерело: Сільське господарство за 2009 рік: стат. зб. — К., 2010.

сільському господарству — на 73%. Загальний стан розвитку економіки спричинив суттєві зрушення у сфері зайнятості та значно вплинув на структуру зайнятості за видами діяльності. В останні роки відбувається процес перерозподілу зайнятих зі сфери виробництва в галузі торгівлі, послуг, фінансової діяльності (рисунок). Так, у промисловості чисельність найманих працівників за останні 10 років зменшилась на 30%, у сільському господарстві — на 73%, в будівництві — на 35%. Одночасно по галузі торгівлі цей показник збільшився на 35%, фінансовій діяльності — удвічі, в державному управлінні — на 4%, в освіті — на 6%.

На зайнятість сільського населення впливають багато чинників. Демографічна ситуація в Україні вже досить тривалий час є складною. За період 1990–2008 рр. загальна чисельність населення країни зменшилась на 11%, у тому числі сільського — на 14%. Причиною цього є природний рух та міграція населення. Якщо в 1913 р. питома вага сільського населення складала 80,7%, то у 2008 р. — лише 31,5%. Показник народжуваності на 1 тис. осіб у сільській місцевості був вищим, ніж для міських жителів та склав 11,7 чол. Порівняно з 2000 та 2005 рр. у 2009 р. він збільшився, але був нижчим, ніж у 1990 р. Показник смертності сільського населення на третину перевищує міський. На селі помирають удвічі швидше, ніж народжуються. Загальний показник природного приросту населення по країні є від'ємним, у сільській місцевості він вдвічі вищий, ніж у містах (табл. 6).

Кризовий стан зайнятості сільського населення України обумовлює трудову міграцію. Сільське населення вдвічі активніше мігрує, ніж міське: у містах за період 2005–2008 рр. мігрувало 4% працездатного населення, у сільській місцевості — 8% (табл. 7).

Трудова міграція має як позитивні, так і негативні риси. Серед позитивних — зменшення напруги на місцевому ринку праці та підвищення добробуту родин мігрантів.

Серед негативних — трудові мігранти за кордоном займаються переважно роботами, що не сприяють підвищенню їх кваліфікації. 93% мігрантів із сільських регіонів не мали до виїзду вищої освіти, що свідчить про більші можливості прикладання праці в українських селах для осіб з її наявністю. З цієї причини, що у межах України показник навантаження на одну вакансію найвищий у західних областях — Львівській — 22 особи, Чернівецькій — 25, Рівненській — 25, Вінницькій — 48, Хмельницькій — 61, Івано-Франківській — 81, Черкаській — 91 (для порівняння: м. Київ — 0,2 особи)⁵, 57% трудових мігрантів — вихідці із західних регіонів України, 19% — зі Сходу, по 9% — з півдня та центру і лише 6% — з півночі. Головною причиною міграції сільського населення у міста та інші країни є наднизький рівень оплати праці в галузі сільського господарства (табл. 8). Адже зниження реальних доходів населення в одній галузі або країні призводить до збільшення пропозиції робочої сили в інших галузях та країнах.

⁵ Праця України: стат. зб. за 2009 рік. — К., 2010.

Таблиця 6

Демографічні показники по Україні за 1913–2008 рр.*

	1913	1940	1970	1990	2000	2005	2008	2008 до 1990 р., %
Кількість населення, млн	35,2	40,5	47,1	51,9	48,9	46,9	46,1	88,8
у т.ч.: міське	6,8	13,6	25,7	35,1	32,9	31,9	31,6	90,0
сільське	28,4	26,9	21,4	16,8	16,0	15,0	14,5	86,3
у %: міське	19,3	33,6	54,5	67,5	67,4	67,9	68,5	X
сільське	80,7	66,4	45,5	32,5	32,6	32,1	31,5	X
Кількість народжених, на 1 тис. населення	44,1	27,3	15,2	12,6	7,8	9,0	11,0	87,3
у т.ч.: міське	...	...	...	12,6	7,2	8,9	10,8	85,7
сільське	...	...	...	12,7	9,2	9,5	11,7	92,1
Кількість померлих, на 1 тис. населення	25,2	14,3	8,8	12,1	15,4	16,6	16,3	134,7
у т.ч.: міське	...	...	...	10,2	13,9	14,8	14,6	143,1
сільське	...	...	...	16,2	18,8	20,7	20,1	124,1
Природний приріст, на 1 тис. населення	18,9	13,0	6,4	0,5	-7,6	-7,6	-5,3	X
у т.ч.: міське	...	...	...	2,4	-6,7	-5,9	-3,9	X
сільське	...	...	...	-3,5	-9,6	-11,2	-8,4	X

*Розраховано за даними: Стат. щорічник України за 2008 рік. — К. : Держкомстат. України, 2009.

Таблиця 7

Трудові мігранти за місцем проживання та рівнем освіти до виїзду за кордон**

Показники	Всього	Міське населення	Сільське населення
1. Кількість трудових мігрантів, всього, тис. осіб	1476,1	803,2	672,9
у т.ч. з повною вищою освітою до виїзду, %	13,9	19,9	6,7
2. Кількість трудових мігрантів, % до населення працездатного віку	5,1	4,0	8,0

**Джерело: Зовнішня трудова міграція населення України: стат. зб. за 2008 рік. — К. : УЦСР, Держкомстат України, 2009.

Таблиця 8

Порівняльний аналіз розміру мінімальної заробітної плати по Україні та середньомісячної оплати праці за видами економічної діяльності у 2006–2009 рр.***

Дата введення мін. розміру зарплати	Розмір закон. встановленої мін. зарплати, грн	Середньомісячна заробітна плата штатних працівників за видами економічної діяльності, грн (в дужках — більше мінімального рівня зарплати, разів)								
		в середн. по країні	сільське господарство	промисловість	будівництво	торгівля	трансп. зв'язок	фінанс. діяльність	держ. управління	освіта
2006 рік	400	1277	650	1439	1435	1065	1496	2712	2144	964
1 грудня		(3,2)	(1,6)	(3,6)	(3,6)	(2,7)	(3,7)	(6,8)	(5,4)	(2,4)
2007 рік	515	1675	876	1852	1850	1368	1931	3676	2356	1328
1 грудня		(3,3)	(1,7)	(3,6)	(3,6)	(2,7)	(3,8)	(7,1)	(4,6)	(2,6)
2008 рік	605	2001	1147	2057	1689	1649	2324	4094	3418	1692
1 грудня		(3,3)	(1,9)	(3,4)	(2,8)	(2,7)	(3,8)	(6,8)	(5,7)	(2,8)
2009 рік	669	2233	1285	2438	1792	1742	2906	4592	3071	1849
1 грудня		(3,3)	(1,9)	(3,6)	(2,7)	(2,6)	(4,3)	(6,9)	(4,6)	(2,8)

***Розраховано за даними: Праця України: стат. зб. за 2006–2009 рр. — К., 2007–2010 рр.; власні дослідження автора.

Таблиця 9

Динаміка виробництва валової продукції сільського господарства по Україні за категоріями господарств*

У порівнянних цінах 2005 р., млн грн	1990	2000	2005	2009	2009 р. у % до 1990 р.
Усі категорії господарств					
валова продукція, всього	145 874,9	77 889,4	92 585,6	102 092,6	70,0
у т.ч. рослинництво	66 559,7	43 573,0	53 975,6	61 544,6	92,5
питома вага, %	45,6	55,9	58,3	60,3	х
у т.ч. тваринництво	79 315,2	34 316,4	38 610,0	40 548,0	51,1
питома вага, %	54,4	44,1	41,7	39,7	х
Сільськогосподарські підприємства					
валова продукція, всього	101 299,1	26 478,0	33 802,4	45 780,4	45,2
у т.ч. рослинництво	49 913,8	17 820,4	21 731,5	28 498,7	57,1
питома вага, %	49,3	67,3	64,3	62,3	х
у т.ч. тваринництво	51 385,3	8657,6	12 070,9	17 281,7	33,6
питома вага, %	50,7	32,7	35,7	37,7	х
Господарства населення					
валова продукція, всього	44 575,8	51 411,4	58 783,2	56 312,2	126,3
у т.ч. рослинництво	16 645,9	25 752,6	32 244,1	33 045,9	198,5
питома вага, %	37,3	50,1	54,9	58,7	х
у т.ч. тваринництво	27 929,9	25 658,8	26 539,1	23 266,3	83,3
питома вага, %	62,7	49,9	45,1	41,3	х

*Розраховано за даними: *Сільське господарство України за 2009 рік: стат. зб. — К., 2010.*

Іншим чинником формування зайнятості сільського населення є скорочення, останнім часом, обсягів виробництва, що призвело до зменшення потреби підприємств у послугах найманої праці. Порівняно з 1990 р. виробництво валової продукції сільського господарства скоротилось на 30% (табл. 9). При цьому скорочення обсягів виробництва рослинницької продукції становило 7,5%, тваринницької — 48,9%. Тобто відбувається зменшення обсягів виробництва трудомісткої тваринницької продукції. При цьому в рослинництві зростає частка більш механізованих зернових і технічних культур.

Динаміка обсягів виробництва продукції у різних категоріях господарств була різноспрямованою: сільгоспідприємства скоротили виробництво на 54,8%, господарства населення збільшили на 26,3%. Обсяги валової продукції тваринництва скоротились в усіх категоріях господарств, при цьому вищий темп скорочення властивий для сільгоспідприємств. У 1990 р. в господарствах населення вироблялось 30% валової продукції сільського господарства, у 2009 р. — вже 55% (див. табл. 9), відповідно, зайнятість населення у неформальному секторі поступово зростає (табл. 10).

Причому досить стрімко зростає кількість працюючих у неформальному секторі за наймом, тоді як рівень самозайнятості зменшується, що пояснюється необхідністю концентрації виробництва в селянських господарствах. У галузі сільського господарства працюють 66% усіх зайнятих у неформальному секторі. З них 96% не мають вищої освіти.

Підтвердженням більших можливостей прикладання праці в сільському господарстві для осіб з вищою освітою є скорочення рівня зайнятості сільського населення пропорційно зниженню освітнього рівня (табл. 11). У сільському господарстві спостерігається найнижча освіченість працівників порівняно з іншими видами діяльності: лише 10,7% мають повну вищу освіту за середнього показника по економіці 31,3%. Водночас у результаті трансформаційних процесів у сільському господарстві роботодавці можуть залучити фахівців з вищою освітою навіть на роботи, що не потребують такої кваліфікації.

Так, за категорією «кваліфіковані робітники сільського господарства» спостерігається найвище навантаження на одну вакансію: у 2006 р. — 18 осіб, у 2008 р. — 53 особи, в 2009 р. — 28 осіб; тоді як у се-

Таблиця 10

Зайнятість населення у неформальному секторі економіки України*

	Все населення		Міське		Сільське	
	2005	2009	2005	2009	2005	2009
Зайнятість у неформальному секторі, всього, тис. осіб	4436,3	4469,9	1310,9	1450,2	3125,4	3019,7
у % до загальної кількості зайнятих	21,5	22,1	9,3	10,6	47,5	46,4
У т.ч. за статусом зайнятості:						
працюючі за наймом, тис.	1260,7	1506,2	910,1	982,2	350,6	524,0
у % до загальної кількості зайнятих відповідного статусу	7,5	9,2	6,9	7,8	9,4	13,5
працюючі не за наймом у секторі самостійної зайнятості, тис.	3175,6	2963,7	400,8	468,0	2774,8	2495,7
у % до загальної кількості зайнятих відповідного статусу	84,3	79,4	44,5	41,8	96,8	95,6
У т.ч. мають повну вищу освіту, %	5,1	6,4	8,1	12,2	3,9	3,6
У т.ч. зайняті у сільському господарстві (у % до населення, зайнятого у неформальному секторі)	70,5	66,0	х	х	х	х

*Розраховано за даними: *Економічно активне населення України: стат. зб. за 2005–2009 рр. — К., 2006–2010.*

Таблиця 11

Зайнятість сільського населення України за рівнем освіти**

Сільська місцевість	Рівень зайнятості сільського населення у віці 15–70 років, у %						
	всього	у т.ч. мають освіту					
		повну вищу	базову вищу	неповну вищу	повну загальну середню	базову загальну середню	початкову загальну та не мають освіти
2000	57,3	77,6	73,1	70,8	62,6	43,3	24,8
2005	60,5	80,5	69,6	72,8	66,2	47,0	30,5
2009	62,2	78,1	63,7	74,4	64,7	47,9	27,4

**Джерело: *Економічна активність населення України: стат. зб. за 2009 рік. — К. : Держкомстат України, 2010.*

редньому по Україні по інших професійних групах — відповідно 7, 10 та 8⁶. Таку ситуацію можна пояснити світовими тенденціями до скорочення чисельності найманих працівників у сільському господарстві внаслідок запровадження досягнень науково-технічного прогресу. Отже, з одного боку, відбуваються прогресивні процеси зростання кваліфікаційного рівня працівників, а з другого — процеси де-кваліфікації праці.

Підтвердженням кризової ситуації із зайнятістю селян є те, що за період 2008–2009 рр. чисельність безробітного сільського населення збільшилась на

26%. 95% безробітних громадян займались пошуком роботи або намагались організувати власну справу. Основними напрямками пошуку роботи були особисті зв'язки та звернення до служби зайнятості. Майже половина звільнених у сільському господарстві втратили роботу з економічних причин, що пояснюється світовою економічною кризою 2008–2009 рр. (табл. 12).

Проведений аналіз свідчить про вкрай незадовільні тенденції зайнятості населення сільських територій. У таких умовах процес відтворення кадрового потенціалу аграрного сектора є досить склад-

⁶ Праця України: стат. зб. за 2009 рік. — К., 2010.

Таблиця 12

Безробітне населення за місцем проживання, напрямками пошуку роботи та причинами незайнятості*

	Міське населення		Сільське населення	
	2008	2009	2008	2009
Напрями пошуку роботи				
Безробітне населення у віці 15–70 років, всього, тис. осіб	1027,5	1456,8	397,6	502,0
З них особи, які шукали роботу, намагались організувати власну справу, тис. осіб	970,1	1419,5	377,8	477,1
У т.ч. за напрямками пошуку роботи, у %:				
через пресу (оголошення)	15,5	19,4	8,0	8,2
особисті зв'язки	36,9	33,9	30,3	34,3
зверталися безпосередньо до роботодавця	8,3	8,5	6,2	10,1
зверталися до державної служби зайнятості	36,8	36,6	54,8	44,5
зверталися до приватної фірми з працевлаштування	1,5	0,9	0,6	1,7
інше	1,0	0,7	0,1	1,2
Причини незайнятості, у %:				
вивільнені з економічних причин	24,9	45,6	36,4	45,1
звільнені за власним бажанням	42,7	29,3	27,9	20,5
не працевлаштовані після закінчення загальноосвітньої школи та ВНЗ	18,9	13,1	16,7	16,6
звільнені у зв'язку із закінченням строку контракту	10,3	7,7	12,6	12,5
інші причини безробіття	3,2	4,3	6,4	5,3

*Розраховано за даними: *Економічно активне населення України: стат. зб. за 2008–2009 рр. – К. : Держкомстат України, 2009–2010.*

ним, але стратегічно необхідним. Вважаємо, потрібна докорінна перебудова державних механізмів регулювання ринку сільської праці.

Поліпшенню стану сільської зайнятості, на наш погляд, сприятимуть:

1. Нарощування обсягів виробництва сільгосп-продукції, зокрема обсягів її експорту.

2. Розширення інфраструктури аграрного ринку, зокрема заготівельних, переробних, складських об'єктів, транспортних, постачальницьких, інформаційно-маркетингових, дорадчих структур, розвиток агротуризму.

3. Розширення будівництва та реконструкції сільських доріг, що сприятиме поширенню в сільських регіонах діяльності «міських» галузей, які перемищуватимуть виробництво в село заради його здеешевлення.

4. Становлення нових форм територіальної концентрації великотоварного аграрного та промислового виробництва у поєднанні з культурним та соціальним розвитком сільської спільноти.

5. Формування соціально відповідального власника, заохочення його підприємницької діяльності на селі.